

UDK 811.163.42'26'27(497.6)"1945/1967"

811.163.42'38(497.6)"1945/1967"

Izvorni znanstveni članak

Primljen 13. XI. 2012.

MARIJA MUSA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

mmusa@unizd.hr

STATUS HRVATSKOGA JEZIKA U BIH U ADMINISTRATIVNOME FUNKCIONALNOM STILU OD 1945. DO 1967. GODINE

Sažetak

U članku se obrađuje sociolingvistička tema – status hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u BiH od 1945. do 1967. godine. Iskustvo je pokazalo da je manje-više nijekana ili barem zamagljivana historičnost hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini pa je u jezičnim politikama te države nijekan i sâm hrvatski jezik. Unatoč tomu historičnost hrvatskoga jezika u BiH održavala se različitim izvanlingvističkim (isticanjem niza povijesnih, etničkih, kulturnih i drugih posebnosti) i, dakako, lingvističkim sredstvima. Budući da se u članku govori o položaju hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u javnoj komunikaciji, a kako se standardni jezik ostvaruje kroz svoje funkcionalne stilove, pozornost je usmjerena na jedan od najzastupljenijih stilova u području komunikacije, a to je administrativni funkcionalni stil. Za istraživanje položaja hrvatskoga jezika u navedenome razdoblju na planu toga stila istraženi su tekstovi iz službenih glasila, i to: *Službeni list NR BiH*, odnosno *Službeni list SR BiH* i *Službeni glasnik opštine Mostar*. Prikupljena građa analizirana je na leksičkoj, fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, Bosna i Hercegovina, jezična politika, javna komunikacija, pravni i stvarni položaj, sociolingvistika, administrativni stil

Uvod

Jezik je važno obilježje naroda, njegove kulture, snaga njegova integriteta, njegovo priopćajno sredstvo bitno za tradiciju, sadašnjost i budućnost, za život i opstanak naroda u posebnosti njegova identiteta prema drugim narodima. Budući da je jezik društvena pojava ili, kako bi De Saussure rekao, društvena činjenica, odnosno ljudska sposobnost koja se ne može očitovati izvan društva, pri njegovu određenju važnu ulogu imaju izvanjezični, sociolingvistički i sociopolitički, kao i drugi čimbenici. S obzirom na postanak, razvitak, naziv, uporabu i komunikacijske funkcije može se reći kako je hrvatski jezik izraz povijesti hrvatskoga naroda, osobita dijalekatskoga izvorišta, dakle proistek tradicije i kulture čija je jezična bit određena identitetom njegovih govornika.

Ako postoji svijest o povijesnome kontinuitetu nekoga jezika, a ta svijest kad je riječ o hrvatskome jeziku postoji, onda je spomenuta historičnost kao temeljno područje društvene svijesti o jeziku – neupitna. Ona se povezuje s počecima pismenosti i prvim pisanim spomenicima koji, poznato je u lingvistici, za svijest o historičnosti znače *terminus ante quem non*. No iskustvo je pokazalo da je manjeviše nijekana ili umanjivana historičnost hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini na što ukazuje i njegov status u jezičnoj politici, odnosno jezičnim politikama te države. Poznato je da su tijekom svoje povijesti, pa tako i u XX. stoljeću, Hrvati – govornici hrvatskoga jezika, živjeli u nekoliko država, u nekoliko političkih tvorevina, što je na određen način utjecalo i na stabilnost granica jezičnoga područja. Dakako, te su granice jezičnoga područja stabilnije od administrativnih, a uz to one se svaki put i ne podudaraju. No društvene, političke i sociolingvističke prilike koje utječu na status javnoga jezika dovodile su u ovome razdoblju do toga da su Hrvatima u Bosni i Hercegovini sustavno zakidana prava i nijekane jezične posebnosti, unatoč njihovom ustavnomu, pa i zakonskomu položaju po kojem bi bili ravnopravni drugim narodima u toj državnoj zajednici.

Osobito važan događaj u povijesti hrvatskoga jezika – za njegov status i položaj u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini¹ – jest Peti kongres jugoslavenskih slavista što je održan sredinom rujna 1965. u Sarajevu. Iako su na kongresu razmatrana pitanja jezičnih norma, u središtu rasprava našlo se pitanje jezičnih dvostrukosti. Prvi će se put upravo na tome kongresu javno govoriti o problemu treće varijante srpskohrvatskoga, odnosno hrvatskosrpskoga jezika u Bosni i Hercegovini, a što je sve do devedesetih godina usmjerilo i pravac bosanskohercegovačke jezične politike.

Budući da će se u radu govoriti o položaju hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u javnoj komunikaciji od 1945. do 1967. godine, a kako se standardni jezik ostvaruje kroz svoje funkcionalne stilove, pozornost je usmjerena na jedan od najzastupljenijih stilova u području komunikacije, a to je administrativni funkcionalni stil. Za istraživanje položaja hrvatskoga jezika u tome razdoblju na planu administrativnoga stila istraženi su tekstovi iz službenih glasila, i to: *Službeni list NR BiH*, odnosno *Službeni list SR BiH* i *Službeni glasnik opštine Mostar*. U radu će se obraditi građa koja po svojoj društvenoj funkciji mora biti pisana stilski neutralnim izrazom jer je riječ o korpusu namijenjenu recipijentima koji govore različitim i prema ustavnoj odredbi službenim jezicima u SFRJ.

Status hrvatskoga jezika u tome razdoblju određen je ustavima Narodne/Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Narodne/Socijalističke Republike BiH. U razdoblju od 1945. do 1967. godine njegov se status mijenja: nominalno – od statusa jednoga od četiriju službenih jezika u SFRJ do onoga stvarnoga – u unitarističkome razdoblju u kojem je jezičnom politikom šezdesetih gotovo potpuno istisnut iz uporabe u javnoj komunikaciji.

1 O tome se govori i u jednome dijelu autoričina doktorskoga rada što je za ovaj članak preuređeno i dopunjeno.

1. Višefunkcionalnost standardnoga jezika

Standardni jezik određuju njegove bitne značajke autonomnosti, normiranosti, polifunkcionalnosti, stabilnost u prostoru i elastična stabilnost u vremenu, a karakterizira ga općeobveznost. Budući da je jedna od odrednica standardnoga jezika polifunkcionalnost, i hrvatski standardni jezik razvijen je i višefunkcionalan jezik javne komunikacije. Govorimo li o (su)odnosu jezika i života, može se uočiti kako je zadaća jezika pratiti život, a kako je život višefunkcionalan, i u jeziku se to svojstvo života mora očitovati. Čovjekove su društvene djelatnosti različite pa ljudi govore onako kako to od njih traže njihove društvene djelatnosti. Te se različitosti očituju i u jeziku.² Stoga kada se ocjenjuje jezična pravilnost, odnosno normativnost jezičnih jedinica, ona se ne utvrđuje na razini standardnoga jezika kao sustava, nego s obzirom na načela normativnosti svakoga njegova funkcionalnog stila. Svi funkcionalni stilovi imaju svoju samostalnost u odnosu na druge stilove. Naime ono što je pravilno ili nepravilno u jednome funkcionalnom stilu, u drugome funkcionalnom stilu ne mora biti takvo. Uzore jezičnoj pravilnosti u pojedinome stilu treba tražiti u najboljim tradicijama upravo toga stila. Funkcionalni su stilovi zapravo različita ostvarenja standardnoga jezika. Uspostavljajući odnos među hrvatskim riječima s obzirom na njihovu normativnu i funkcionalnostilsku uporabu u standardnome jeziku, ne određuje se njihov status (smije/ne smije postojati) u hrvatskome standardnom jeziku, a osobito ne u hrvatskome jeziku kao sustavu. Tim uređenjem bitno je odrediti što je u hrvatskome standardnom jeziku općejezično, stilski neutralno, neobilježeno i iz toga općega, neutralnoga, javnoga i službenoga, općeobvezatnoga, kodificiranoga standarda slijede sve druge oznake – pravilno ili nepravilno, potrebno ili nepotrebno i sl.³

Hrvatski standardni jezik samo je jedan od oblika oživotvorenja hrvatskoga jezika. Taj se idiom nikada ne ostvaruje kao poseban sustav u cijelosti, već se raslojava tako što se različito ostvaruje u uredskome poslovanju, politici, diplomaciji, u novinama, na radiju i televiziji, u

2 Usp. J. SILIĆ, *Funkcionalni stilovi standardnoga jezika*, Zagreb, 2006., str. 38. – 39.

3 Usp. E. BARIĆ i dr., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999., str. 52. – 53.

školstvu, znanosti, u književnosti ili u razgovoru. Dakle sudionici konkretnoga komunikacijskog čina sporazumijevaju se samo u jednome od funkcionalnih stilova standardnoga jezika.

Prema relevantnoj lingvističkoj literaturi funkcije se jezika promatraju iz različitih kutova, teorijskih i konceptualnih. Tako Roman Jakobson razlikuje šest bitnih funkcija jezika, i to: *referencijalnu* (denotativnu, obavijesnu), *ekspresivnu* (emotivnu, subjektivnu) *konativnu* (apelativnu, usmjerenu na primatelja poruke radi izazivanja njegove reakcije), *fatičku* (cilj joj je održavanje komunikacije, a ne prijenos obavijesti), *metajezičnu* (provjera je istovjetnosti komunikacijskoga kôda kako bi se smanjile mogućnosti nesporazuma, osobito u znanosti) i *poetsku* funkciju (poruka tu više nije sredstvo komunikacijskoga čina, već postaje sama sebi cilj, što je odlika ponajprije književnoumjetničkih tekstova, ali i razgovornoga i publicističkoga stila). Dok Malinowski, Bühler i Jakobson govore o jezičnim funkcijama u skladu sa strukturalističkom teorijom i određuju uporabnu stranu jezika, Halliday, predstavnik funkcionalne lingvistike, naglašava važnost onih funkcija jezika koje su u osnovi samoga jezika, a to su, po njegovu mišljenju, *ideacijska* (odnosi se na iskustvo, realnost), *interpersonalna* (određuje status i odnos sudionika komunikacije) i *tekstualna* funkcija (očituje se u povezivanju nižih razina u tekst, a sâm tekst povezuje sa situacijskim kontekstom).

Osobita podjela jezičnih funkcija zastupljena je u poststrukturalnoj stilistici, a posebno u onome njezinu dijelu koji je poznat kao kritička lingvistika.⁴ Smisao teksta prema kritičkoj lingvistici nije jednoznačan i nije sveden samo na značenje koje mu daje njegov autor. Posebno mjesto u njegovu prihvaćanju ima recipijent – krajnji cilj kojemu je upućena poruka i koji svaki tekst interpretira prema svojim društvenim, kulturnim, tradicijskim i kognitivnim normama. Poststrukturalizam posebno naglašava važnost sociokulturnih okolnosti u komunikaciji jer jezik nije samo njezino sredstvo, već njime ljudi „demonstriraju svoju pripadnost, na ovaj ili onaj način, ideologijama i idejama“, to je „sredstvo pomoću

4 Kritička se lingvistika počela razvijati osamdesetih godina XX. stoljeća u Velikoj Britaniji, gdje je začetnik bio sociolingvist Norman Fairclough, zatim lingvisti s britanskoga Sveučilišta East Anglia i posebno već spomenuti Michael Halliday.

kojeg ljudi ne komuniciraju tek značenje riječi, već značenje socijalne interakcije i socijalnih mreža čiji dio oni predstavljaju; sredstvo (je to) pomoću kojega ljudi traže i stvaraju promjenu“.⁵

Po mišljenju Marine Katnić-Bakaršić⁶ postmoderna stilistika, koja je dio socijalne semiotike, proučava ideološku obilježenost stilova (ili registara) koja se u pojedinim društvima podrazumijeva, što vodi zaključku kako „nema nevinog izbora“. Kritičku lingvistiku ponajviše zanima društveni kontekst stvorenoga teksta, odnosno odgovori na pitanja o tome zbog čega je tekst napisan, komu je upućen i zašto, ima li pošiljatelj poruke skrivenih pretpostavka i pristranosti u tekstu.

Kao posljedica borba među stilovima za prestiž i moć u društvu javljaju se različiti sustavi „klasificiranja i kontroliranja svijeta“. Izdvojimo kao primjer prevlast administrativnoga stila u SR Jugoslaviji do njezina raspada 1991. godine kada je taj stil svojim značajkama prodirao u ostale funkcionalne stilove, odnosno pojavu koju kritička lingvistika naziva preregistracijom registra.

U ovom će se članku pozornost usmjeriti na administrativni stil jer on ima bitnu ulogu u svakome razvijenom društvu. Poznato je naime da je čovjekova društvena aktivnost posebno usmjerena na uspostavu sustava normā, propisa i pravila koji uređuju odnose u zajednici u zakonodavno-pravnoj djelatnosti, administrativno-pravnim poslovima i općenito u javnoj komunikaciji.

U radu će se opisivati poseban odabir izražajnih sredstava u tekstovima koji pripadaju različitim žanrovima toga stila, i to na leksičkosemantičkoj, gramatičkoj i sintaktičkoj razini. Dakle bit će opisane jezične razlike koje su posljedica njihove tipiziranosti za određena područja, zanimanja, a kojima taj stil ponajbolje reprezentira značajke idioma definiranoga odrednicama: službeni, javni, obvezatni, općeprihvaćeni, neutralni (neobilježeni), odnosno – standardni, a sve radi određenja statusa hrvatskoga jezika u BiH u javnoj komunikaciji u navedenome razdoblju.

5 D. BIRCH, *The Language of Drama: Critical Theory and Practice*, Macmillan, London, 1991., str. 71.

6 Usp. M. KATNIĆ-BAKARŠIĆ, *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001., str. 37.

2. Status hrvatskoga jezika u BiH u administrativnome funkcionalnom stilu od 1945. do 1967. godine

Administrativni funkcionalni stil primjenjuje se u javnoj komunikaciji, i to u pravnoj i zakonodavnoj djelatnosti, pisanoj komunikaciji pojedinaca, državnih i društvenih ustanova. Njegove su značajke neobilježnost, jednostavnost, jasnoća, točnost, ekonomičnost, terminologičnost, neemocionalnost, preskriptivnost, nominalnost, klišeiziranost, ograničenost leksičkih i semantičkih sredstava. Žanrovi koji pripadaju ovomu stilu imaju propisivačku, ponekad i imperativnu zadaću jer moraju uspostaviti jasna i jednoznačna pravila u spomenutoj komunikaciji i djelovanju. To je stil na koji snažno utječu sve sociolingvističke promjene, ponajprije politika i ideologija. Zbog česte uporabe velikoga broja njegovih žanrova, ali i zbog njegove preskriptivnosti i agresivnosti, velik je utjecaj administrativnoga stila na publicističko-novinarski, razgovorni, pa i znanstveni stil. U literaturi je uobičajena podjela AFS-a na pet podstilova s pripadajućim žanrovima: *zakonodavno-pravni* (ustav, zakon, statut, odluka, rješenje), *društveno-politički* (deklaracija, povelja, rezolucija, referat, izjava), *diplomatski* (protokol, nota, memorandum), *poslovni* (ugovor, dopis, narudžba, uplatnica), *personalni* (prijava, molba, žalba, životopis).

Pri određenju položaja hrvatskoga jezika u različitim žanrovima administrativnog stila, kao što je već rečeno, poslužili su tekstovi objavljeni u službenim glasilima NR Bosne i Hercegovine i SR Bosne i Hercegovine, i to su *Službeni list NR Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, *Službeni list SR Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, *Službeni glasnik opštine Mostar*, Mostar.

2.1. Leksičke značajke

Tekstovi objavljeni u službenim glasilima *SL N/SR BiH* (br. 12, 23/1946; 14, 16/1955; br. 24, 26, 44/1965 i *SGOM* (br. 2, 3, 4, 5, 10, 11, 13 /1966)⁷ pripadaju različitim žanrovima administrativnoga stila. To su

⁷ U ovome dijelu rada upotrijebit će se sljedeće kratice: AFS – administrativni stil, FS – funkcionalni stil, SL N/SR BiH – *Službeni list N/SR BiH*, SGOM – *Službeni glasnik opštine Mostar*. Za broj lista i godinu uporabiti će se sljedeće oznake: naziv lista/ broj lista/ godina, samo dvije posljednje znamenke/stranica, npr.: SGOM 13/66/7.

zakoni, pravilnici, ukazi, statuti, odluke, naredbe, upute, rješenja, sudski oglasi, natječaji i dr. Kako bi se ostvarila potpuna komunikacijska zadaća tih različitih žanrova, većina tekstova ima već zadane uzorke i sheme prema kojima se sastavljaju, a svojim jezičnim i stilskim značajkama prilagođeni su ulozi koja im je namijenjena.

Funkcionalni stilovi imaju znatan broj zajedničkih značajka, na različitim normativnim razinama – leksičkoj, fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, a samo se dio značajka standardnoga jezika funkcionalno raslojava. To znači da se ponajprije mora voditi računa o tome kojemu funkcionalnom stilu pripada ono što se piše: razgovornomu, administrativnomu, publicističkomu, beletrističkomu ili znanstvenomu.

Administrativni funkcionalni stil ima strog odnos prema standardnojezičnoj normi, dakle dosljedno je slijedi i svi tekstovi pisani ovim stilom moraju biti pisani standardnim jezikom.

Leksik najviše zadaje problema standardnojezičnoj normi zbog najviše izloženosti promjenama, u leksiku se u cijelosti odražava sve ono što na jezik utječe, a izvanjezične je prirode, i što se na poseban način treba podvoditi pod standardnojezičnu normu. Budući da je leksik AFS-a vrlo siromašan, u najčešćim žanrovima toga stila postoje dvije vrste leksika: općeuporabni i terminološki. Administrativni stil, kako je rečeno, dominantno se realizira u pismenome obliku, a na leksičkome planu za njega su karakteristični *kancelarizmi* – ustaljeni i administrativnomu stilu svojstveni izrazi i riječi kao što su – *predmet, dopis, navedeni članak, stupiti na snagu, iz razloga, na temelju* i sl. To su izrazi koji su u AFS ušli iz politike, sociologije, prava, vojnih disciplina, ekonomije. „Administrativni stil jedan je od funkcionalnih stilova koji najbrže reagiraju na jezične promjene izazvane društveno-političkim promjenama“ koje se svode „više-manje na promjene riječi: *izvješće (izvještaj), oporba (opozicija), postrojba (četa)*“.⁸

U administrativnome stilu vrlo je siromašan izbor leksika jer zadana forma određuje i njegovu vrstu. Analizirajući jezik službenih listova u Bosni i Hercegovini, uočava se kako se u različitim žanrovima administrativnoga stila na leksičkoj razini mogu prepoznati različite vrste

8 J. SILIĆ, „Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika“, *Kolo*, 4/1996., str. 356.

leksema koje su svojstvene tomu stilu. To su još, osim kancelarizama, nazivi različitih struka, internacionalizmi (osobito su brojni oni latinskoga i grčkoga podrijetla), latinizmi, sinonimi, neobilježeni antonimi, pleonazmi, fraze i dr.

Iz navedenoga korpusa izdvojeni su sljedeći leksemi koji mogu dati stvaran prikaz jezičnih prilika u Bosni i Hercegovini i položaja hrvatskoga jezika u njoj. Zakonodavni akti koji su bili obvezujući na cijelome području Bosne i Hercegovine tiskani su ćirilicom i latinicom na srpskome jeziku. Valja naglasiti da je SL N/SR BiH u promatranome razdoblju gotovo u cijelosti tiskan ćirilicom, a tek se neke stranice lista („Mali oglasi“) ili poslije neki zakoni tiskani latinicom.

Tablica 1

	SL F/N/SR BiH 1946./1955./1965.	SGOM 1966.
Imenice	<p><i>akta, aluminijum, amanetnik, apoteka, august (SLFRBIH,46/11), avgust, barium, beglučar, budžet, bunar, burad, creva, čas (školski sat), dunum, fasung, finansije, gazdinstvo, hlor, honorisanje, ishrana, isprava, ispravka, kalcijum, kava (SLFRBIH,46/11), kolonista, konkurs, kvalitet, lice, litium, ljekar, mahala, magazin, magnezium, mašine, metal, muhur, nabavka, nadleštvo, naređenje, naseobina, obim, obnarodovanje, obujam (prsa), organ (narodne vlasti), osnov, ostrvce, pečalbar, pečat, penzija, plata, podnesak, predlog, preduzeće, prenos, porijeklo, porodica, prepis, pretsjednik, pretsjedništvo, rublje, saglasnost, salicium, saradnik, sekretar, skrob, slagalište, spisak, sudija i prisuditelj (Vrhovnog suda BiH), (dnevna) štampa, štambilj, spahija, teritorija, svjedočanstvo, točka, javni tužioc (tužilac/tužitelj), uredba, uputstvo, uslov, vaspitač, vanila, zaposlenje, žig, živina</i></p>	<p><i>budžet, čas / sat, cijepljenje, finansije, fiskultura, inostranstvo, ishrana, izmrzavanje, konkurs, kvalitet, ljekar, metal, nabavka, obdanište, obim, oblast, oboljenje, opravka, porodica, preduzeće, pretres (dnevnog reda, prijedloga), prevoz, procenat, putevi, saglasnost, saradnja, saradnik, sauživalac, so, sudija, štambilj, tačka, taxi, teritorija, učesnik, učešće, uputnica, uputstvo, uslov, vakcinacija, vaspitanje, žig, živina, vo, voz</i></p>

Pridjevi	<i>dječiji, dječji, dosadajući, faktičan, kolski put, kvalifikovan, ovlašćen, prvostepena odluka, prelazna naređenja, proljetni, revizioni, samovlasna naseljavanja, zainteresovani članovi, vanredni profesori, srednjoškolski, drumski saobraćaj, snabdjeven, osiguran stan / obezbijeđen stan; športska (haljina), vještačko (bojenje),</i>	<i>angažovan, dokumentovan, finansijski, inostran, lični, nužan, naredni, nadležan, nedjeljni odmor (tjedni), opšti akt, opštinski, savremen, spoljni, zainteresovan, vanredan</i>
Zamjenice	<i>ko, neko, niko, svako</i>	<i>ko, niko</i>
Brojevi	<i>četverica, šezdesetero</i>	
Glagoli	<i>dozvoliti, honorisati, obezbijediti, pribaviti, prihvatati, saobraziti, sprovoditi, učestvovati, uticati, upraviti</i>	<i>dozvoliti, konsultovati, obezbijediti, obuhvatati, osigurati, preduzimati, regulisati, sprovoditi, saradivati, saopštiti, starati se, učestvovati, uzdržati (se), važiti</i>
Prilozi	<i>djelimično, otešćano, docno (najdocnije)</i>	<i>shodno, saglasno</i>
Prijedlozi	<i>po, sa, uslijed, van</i>	<i>po, sa, uslijed, van</i>
Veznici	<i>pošto</i>	<i>pošto</i>

Promotrimo li u tablici lekseme koji se nalaze u tekstovima dvaju službenih listova u N/SR BiH, vidjet ćemo da su, u naznačenome

razdoblju, u uporabi uglavnom leksemi srpskoga jezika,⁹ posuđenice i tuđice koje su ulazile u srpski jezik, a nisu svojstvene (ili su uporabno ograničene) hrvatskomu jeziku, riječi koje su obilježene prostorno, vremenski, stilski i sl. i u sustavu nisu primjerene administrativnomu stilu. AFS je nominalni stil na gramatičkome planu pa u njemu prevladavaju imenice, osobito apstraktne i deverbativne. Evo primjera nekih imenica i njihova ekvivalenta u hrvatskome jeziku: *amanet(nik)*, tur. (*zalog, zavjet*), *budžet*, franc. (*proračun*), *bure, burad*, tal. (*bačva*), *čas (sat)*, *djelovodnik (urudžbeni zapisnik)*, *drum (cesta)*, *fasung*, njem. (*ono što komu pripada*), *gazdinstvo (gospodarstvo, imanje)*, *inostranstvo*, rus. (*inozemstvo*), *kičma*, tur. (*kralježnica*), *konkurs*, lat. (*natječaj, nadmetanje*), *ljekar (liječnik)*, *mahala*, tur. (*gradska četvrt, ulica*), *mašina*, franc. (*stroj*), *muhur*, tur. (*žig, pečat*), *nadleštvo*, rus. (*vlast, ured*), *na-seobina*, razg. (*naselje*), *obdanište (dječji vrtić)*, *obnarodovanje*, razg. (*proglas, objava zakona*), *oboljenje (bolest)*, *opravka (popravak, preuređenje)*, *organ /vlasti/ (tijelo)*, *ostrvce (otočić)*, *penzija (mirovina)*, *porodica (obitelj)*, *sekretar*, tal. (*tajnik*), *sopstvenik (vlasnik)*, *svjedočanstvo (svjedodžba)*, *štambilj*, tal. (*žig, pečat*), *štampa*, tal. (*tisak*), *uslov*, rus. (*uvjet*), *vakcina (cjepivo)*, *vanila*, franc. (*vanilija*), *vaspitanje (odgoj)*, *voz (vlak)*, *učesnik (sudionik)*, *učesće (sudjelovanje)*, *živina (perad)*.

U navedenim nizovima leksema nisu uvršteni nazivi mjeseci u godini jer se u svim brojevima službenih listova redovito navode njihovi internacionalni nazivi (latinizmi), i to prilagodbe srpskoga jezika (*januar, februar mart... avgust...*), a hrvatskih naziva nema (*siječanj, veljača, ožujak... kolovoz...*). Samo u jednome broju lista SL NRBiH (1946/11) potvrđena je uporaba hrvatske inačice *august*. U Tablici 1 navode se hrvatski leksemi koji su potvrđeni u tekstovima SL NRBiH iz 1946. i 1955. godine kao i u nekim listovima SGOM iz 1966. godine kao npr: *august*

9 Novosadskim zaključcima od 1954. godine unifikacija se na leksičkome planu provodila sinonimizacijom hrvatskih i srpskih naziva (npr. *dušik = azot*). Izjednačavanjem hrvatskih i srpskih jednakovrijednica omogućivalo se izjednačavanje i prodor srbizama u hrvatski jezik (npr. *moreplovac - pomorac*). S istim se ciljem provodila fonološka prilagodba. Konkretno: umjesto hrvatskoga leksema (npr. *sigurnost*) uzimao se (i)jekavizirani ekavizam (npr. *bezbednost - bezbjednost*). Iz sinonimskog su se niza uzimali leksemi zajednički obama jezicima (npr. *sedmica*). S većim ili manjim intenzitetom te su promjene trajale do raspada Jugoslavije.

(2 puta), *cijepljenje, isprava, kava* (3 puta), *magazin, obujam, pečat, podnesak, rublje, sat, svjedodžba, točka, uputnica, uredba, zaposlenje, žig*. Budući da se u spomenutim službenim glasilima i u rubrici SL NR BiH „Mali oglasi“ ti leksemi javljaju samo u manjem broju tekstova, nužno se nameće zaključak kako su tek pojedini autori/zapisivači tekstova pisali svojim (prirodnim) jezikom te da jezičnom politikom (iako su listovi pisani srpskim jezikom, a u prvom su desetljeću cijeli brojevi tiskani ćirilicom, osim „Malih oglasa“ koji su tiskani latinicom) još nije dosljedno proveden jezični unitarizam. To će se dogoditi poslije 1967. godine – nakon potpisivanja Deklaracije o položaju hrvatskoga jezika. Hrvatski leksemi u navedenim tekstovima, unatoč prikrivenomu jezičnom unitarizmu – pokušaju jezične unifikacije i u onodobnoj zakonskoj regulativi, potvrda su kako i hrvatski jezik ima tradiciju u javnoj komunikaciji na području Bosne i Hercegovine.

Evo nekoliko primjera iz SL NR BiH iz 1946. godine koji potvrđuju da su u tim prvim godinama nakon rata i u ovakvim tekstovima zastupljeni leksemi hrvatskoga jezika (hrv. leksemi su podcrtani i zasjenjeni):

Rješenje o određivanju najviših cijena za usluge krojača ženske odjeće i rublja na *teritoriji* NR BiH: Izrada ženske i *dječije* odjeće po mjeri: Jednostavna ženska *športska haljina* od štofa ili svile; Ženska haljina naročito *komplikovanog* kroja [...] Jednostavna ženska *športska* bluza, SL NR BiH, 37/46/456; Okružni narodni odbori objavljuju *konkurs* za prijem učenika u *srednjoškolske* đачke domove na svojoj *teritoriji* najmanje 50 dana prije početka školske godine. *Konkurs* treba da sadrži sve *uslove* za prijem učenika u *srednjoškolske* đачke domove. Tekst *konkursa* mora biti dostavljen upravama svih srednjih i osnovnih škola na *teritoriji* okruga (SL NR BiH, 6/46/109).

Administrativni stil, kako je već rečeno, ima izrazito imenske značajke pa su u njemu česti nominalizirani sklopovi, odnosno imenice. Međutim i druge vrste riječi koje su izdvojene u tekstovima službenih glasila mogu potkrijepiti prethodno iznesene činjenice o postupnoj prevlasti srpskoga leksika u javnoj komunikaciji i o tek rijetkim leksemima hrvatskoga jezika u njima, unatoč tradiciji i prirodnomu pravu govornika da se njime služe.

Valja naglasiti da su razlike na fonološkoj razini leksikalizirane pa se o njima govori u okviru prikaza značajkâ na leksičkoj razini.

Evo kakvo je stanje s ostalim vrstama riječi i zastupljenosti hrvatskoga jezika u tekstovima službenih glasila – navode se nizovi leksema prema vrstama riječi i njihov ekvivalent u hrvatskome jeziku.

2.1.1. Pridjevi

dječiji (dječji), *dječji*, *dosadanji* (dosadašnji), *drumski saobraćaj* (cestovni promet), *faktičan* (stvaran, činjeničan), *kolski* (kolni) put, *kvalifikovan* (kvalificiran), *najdalje* (najduže, najviše), *ovlašćen* (ovlašten), *prvostepeni* (prvostupanjski), *prelazan* (prijelazan), *osiguran* / *obezbijeden*, *proljetni*, *samovlasna* naseljavanja, *snabdjeven* (opskrbljen), *srednjoškolski*, *revizioni* (revizijski), *zainteresovani* (zaineresirani), *vanredni* (izvanredni), *vještačko* (neprirodno, umjetno) bojenje – SL N/SR BiH/ 1946./1955./1965./; *angažovan* (angažiran), *dokumentovan* (dokumentiran), *finansijski* (financijski), *inostran*, rus. (inozemni, vanjski), *lični* (osobni), *nadležan*, rus. (ovlašten, mjerodavan), *naredni* (idući, sljedeći), *nedjeljni* (tjedni) odmor, *nužan*, *opšti* (opći), *opštinski* (općinski), *savremen* (suvremen), *spoljni* (vanjski), *športski*, *zainteresovan* (zainteresiran) – SGOM 1966.

Među navedenim pridjevima podcrtani su pridjevi hrvatskoga jezika, koji se javljaju u obama službenim glasilima: *dječji*, *proljetni*, *srednjoškolski*, *osiguran*, *nužan*, *športski*, a pridjev *samovlasan* javlja se i u hrvatskome i u srpskome jeziku. Možemo navesti primjer pridjeva i imenice u kojima se provodi alternacija nekadašnjega jata s e iza r: *prelazan*, *predlog* (ekavizacija), iako je izgovor sloga dug iz čega proizlazi da je u ijekavskome refleks *ije*, dakle: *prijelazan*, *prijedlog* i sl.

2.1.2. Zamjenice

U svim pregledanim tekstovima zamjenice imaju oblike koji su svojstveni srpskomu jeziku (u zagradama se navodi hrvatski ekvivalent): *ko* (*tko*), *neko* (*netko*), *niko* (*nitko*), *svako* (*svatko*), *šta* (*što*). Ni u jednome listu nisam pronašla hrvatski oblik tih zamjenica.

2.1.3. Brojevi

Dva su broja (osim onih koji su pisani brojkama) pronađena u analiziranim tekstovima, i to: brojevnica > *četverica* (*čtvorica*) i zbirni broj > *šezdesetero*, u hrv. jeziku prednost ima sufix –*ero*, što znači da je oblik zbirnoga broja iz hrvatskoga jezika.

2.1.4. Glagoli

Glagoli su u tekstovima AFS-a zastupljeni u manjem broju od imenica zato što je riječ o nominalnome stilu – u njemu je čest postupak kondenzacije, osobito nominalizacijom glagolskih struktura čime je smanjen broj glagola.

Evo njihova popisa i u zagradama navedenih hrvatskih ekvivalenata:

dozvoliti (*dopustiti*), *honorisati* (*honorirati*), *konsultovati* (*konzultirati*, *savjetovati se*), *obezbijediti* (*osigurati*), *obuhvatati* (*obuhvaćati*), *preduzimati* (*poduzimati*), *prihvatati* (*prihvaćati*), *saobraziti* (*prilagoditi*, *ujednačiti*, *uskладiti*), *sarađivati* i *surađivati*, *sprovoditi* (*provoditi*), *učestvovati* (*sudjelovati*), *uticati* (*utjecati*), *upraviti* – „žalba *upravljena protiv lica*“ (*usmjeriti*), *regulisati* (*regulirati*), *saopštiti* (*priopćiti*), *starati se* (*skrbiti se*, *brinuti se*, *truditi se*), *uzdržati se* (*suzdržati se*), *vážiti* (*vrijediti*).

Zanimljiv je iskaz koji se više puta ponavlja u SGOM/1966.: *osiguranim licima se obezbjeđuje* u kojem se javlja ustaljena sintagma *osigurano lice* (*osigurana osoba*) nakon čega se iskaz proširuje obezličnim glagolom: *se obezbjeđuje* te se na taj način javlja „sinonimski par“ hrv. *osigurati*, *osiguran* ~ srp. *obezbijediti*, *obezbijeden*.

Dva su glagola u pregledanoj građi glagoli hrvatskoga jezika: *surađivati* i *osigurati*, ali oni imaju u istim tekstovima navedene svoje „sinonimske parove“, u literaturi nazvane dubletama, to su: *sarađivati* i, kao što je već rečeno, *obezbijediti*.

2.1.5. Prilozi, prijedlozi i veznici

Prema najučestalijim priložima, prijedlozima i veznicima u SL BiH/46/55/65 i SGM0/66, dakle u razdoblju od 1945. do 1967. godine, razvidna je (već istaknuta) prevlast leksika srpskoga jezika, npr. učestali prilozi su: *djelimično* (*djelomično*), *otešćano* (*otežano*), *najdocnije* (*najkasnije* – supr. od ranije), *shodno*, rus. (*primjereno*), *saglasno* (*suglasno*); prijedlozi: *sa* (*s/sa*), *uslijed* (*zbog*), *van* (*izvan*) i veznik: *pošto*, uzročni veznik (u hrv. – vremenski veznik).

2.1.6. Nazivlje

Nazivljem zovemo sustav naziva koji se rabi u određenoj znanstvenoj, tehničkoj ili umjetničkoj grani, a dio je standardnoga jezika te je usklađen s jezičnom normom. Osim o jezičnoj normi, u nazivlju se mora voditi briga i o struci. Istoznačni nazivi u ovome stilu nisu poželjni jer mogu dovesti do nesporazuma. Budući da su određenost (determiniranost) i terminološkičnost bitne značajke AFS-a, u sljedećim nizovima navode se primjeri nazivlja, kao osobitoga dijela leksika određenoga jezika, koji su izdvojeni u tekstovima iz službenih glasila SL N/SR BiH (br. 12, 23/1946; 14, 16/1955; br. 24, 26, 44/1965):

hemija, hirurgija, hlor, ćoškasta zagrada, istorija, mjesni narodni odbori, privatno-pravna lica, muzički odgoj, sreski narodni odbori, rejon-ski narodni odbori, zbor agrarnih interesenata, organi narodne vlasti, Ministarstvo trgovine i snabdijevanja, Ministarstvo finansija, opšta stručna sprema, opštenarodna odbrana, opštetehničko obrazovanje, Vrhovni šerijatski sud, kičmena tečnost, mravinja kiselina, eterna ulja, ugljični dioksid, mineralna voda, visokokvalifikovani radnik, molersko-farbarske usluge, stolarska radnja, farmacija, diplomirani farmaceut, narodna vlast, srpskohrvatski jezik, konkurs, fizički odgoj / fizičko vaspitanje, fiskulturalna sala, Matičarska komisija Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti, diplomirani inženjer građevine i iz SGOM (br. 2-5, 10, 11, 13 /1966); centralni nervni sistem/ centralni živčani sistem, dječiji dispanzer, eksudai(j)a, hospitalizacija, hripavac, imovne prilike, izborno tijelo, konkurs, lični dohodak, mjesni samodoprinos, morbili, naučno-istraživački rad, opština, organizaciono-pravni poslovi, odgovorno lice, fizičko lice, osigurano lice, organ samo-

upravljanja, penzija, pernata živina, sudija za prekršaje, saglasnost, Skupština opštine, stepen, šarlah, zuboprotetski radovi, zdravstveno osiguranje

U izdvojenome nazivlju možemo uočiti mnoštvo internacionalizama latinskoga i grčkoga podrijetla koji se u službenim listovima navode prema fonološkoj prilagodbi svojstvenoj srpskomu jeziku - srp. *h (ø)* / hrv. *k (h)*: *hemija, hirurgija, hlor, istorija*, grč. > hrv. *kemija, kirurgija, klor, historija*; *konkurs*, lat. > hrv. *natječaj, centralni nervni sistem* > hrv. *središnji živčani sistem (sustav)*; zatim mnoštvo posuđenica iz živih jezika: *rejonski*, franc. > hrv. *čtvrta grada, rajon(ski), inžinjer*, fr. > hrv. *inženjer, molersko-farbarske usluge*, njem. > hrv. *soboslikarso-bojadi-sačke usluge* i dr.

Drugi primjeri pokazuju kako se u višečlanim nazivima u pravilu nalaze riječi i oblici srpskoga jezika, kao npr.:

zbor agrarnih interesenata (zanimatelja, dionika), organi (tijela) narodne vlasti, Ministarstvo trgovine i snabdijevanja (opskrbe), Ministarstvo finansija (financija), fizičko vaspitanje (tjelesni odgoj), opšta (opća) stručna sprema, opštenarodna odbrana (općenarodna obrana), opštetehničko (općetehničko) obrazovanje, kičmena tečnost (kralježnična tekućina), mravinja (mravlja) kiselina, eterna (eterična) ulja, visokokvalifikovani (visokokvalificirani) radnik, srpskohrvatski jezik, konkurs (natječaj), Matičarska (Matična) komisija Instituta za izučavanje jugoslovenskih (jugoslavenske) književnosti; imovne (imovinske) prilike, dječiji (dječji) dispanzer, lični (osobni) dohodak, mjesni samodoprinos, naučno-istraživački (znanstveno-) rad, opština (općina), organizaciono-pravni (organizacijsko-) poslovi, odgovorno lice, fizičko lice, osigurano lice (osoba), organ samoupravljanja, pernata živina (životinja), sudija za prekršaje (sudac), Skupština opštine (općine). U četrnaest brojeva službenih listova izdvojeni su sljedeći hrvatski nazivi: ugljični dioksid, mineralna voda, izborna tijelo, zdravstveno osiguranje.

Neposredno nakon Drugoga svjetskog rata – četrdesetih, pedesetih, ali i u prvoj polovini šezdesetih godina XX. stoljeća ustavima SFRJ i N/SR BiH zajamčeno je pravo svim narodima na vlastiti jezik. Međutim, kao što se može vidjeti, u praksi – u jednome obliku službene, dakle javne komunikacije – u AFS-u, prevladava srpski leksik. Jezičnom politikom

uređen jezik javne komunikacije pokazuje tendenciju stvaranja tzv. sinonimskih parova i sinonimskih nizova (npr. *fizički odgoj / fizičko vaspitanje / fiskulturna sala* [*fiskultura* je tada pripadala aktivnomu leksiku, a danas je zastarjelica, leksem koji pripada leksiku na prijelazu i nije primjeren administrativnomu stilu], *muzika / glazba, muzički odgoj / muzičko vaspitanje, centralni nervni sistem / centralni živčani sistem, diplomirani inženjer građevine / diplomirani inženjer građevine*) unutar kojih su rijetko u uporabi oni koji pripadaju hrvatskomu nazivlju (bez obzira je li riječ o hrvatskim leksemima ili internacionalizmima s hrvatskom prilagodbom), dakle hrvatski se leksemi javljaju tek sporadično.

Postojanje istoznačnih naziva za terminološki sustav nije dobro pa je i u ono vrijeme među nazivima koji označuju isti pojam odabran jedan, i to onaj koji je prema terminološkim načelima ondašnje jezične politike bio najbolji. Pri sređivanju nazivlja određene struke jednomu od istoznačnih naziva dana je prednost. Među sinonimnim nazivima trebalo je uspostaviti normativne odnose te odrediti koji je naziv preporučen, koji dopušten, koji zastario, a koji nedopušten. Takvim odabirom redovito su hrvatski nazivi¹⁰ izostavljani i tako su svakodnevno i govornici hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini bili izloženi utjecaju i prevlasti srpskoga jezika.

¹⁰ Hrvatski nazivi mogu nastati prihvaćanjem stranih naziva: *bit, hardver, softver, stres*; prihvaćanjem internacionalizama latinskoga i grčkoga podrijetla ili naziva tvorenih latinskim ili grčkim elementima: *inflacija, mobilizacija, trauma*; hrvatskom tvorbom: *licencija – ovlaštenica, implantat – usadak, bypass – prijemnica, stent – potpornica, ekvinocij – ravnodnevica, klima – podneblje*; pretvaranjem riječi općega jezika u nazive (terminologizacijom): *tijelo i vrat gitare, grlić i ušće maternice, kruna, vrat i korijen zuba*. Do toga pretvaranja obično dolazi pod utjecajem stranoga jezika, danas najčešće engleskoga, tj. semantičkim posuđivanjem: *mouse – miš, mail – pošta, web – mreža*; zatim preuzimanjem naziva iz druge struke (reterminologizacijom): *klaster, klin, most, virus, zalihost*; povezivanjem riječi u sveze: *atmosfera – Zemljin omotač, hardware – računalna / strojna oprema, software – računalna / programska podrška* i sl. Domaće riječi imaju prednost pred stranim (npr. *obavijest ili podatak* pred *informacija*; *knjižnica* pred *biblioteka*; *računalo, pislač, zaslon, mreža* pred *kompjuter / kompjutor, printer, display / displej, web; niz, skup ili zaliha* pred *set*; *oštećenje* pred *deformacija*; *ispitivač* pred *detektor*; *usklađivanje* pred *harmonizacija*; *odsječak* pred *interval*; *nadzor* pred *monitoring*; *umjeravanje* pred *kalibracija* i *baždarenje*; *sklapanje, ugradba* pred *montaža*; *zalihost* pred *redundancija*; *razlučivost* pred *rezolucija*; *sažimanje podataka* pred *komprimiranje podataka*; *brojčano-slovni* pred *alfa-numerički*; *izravni, mrežni, stalni* pred *on-line*, a *neizravni, izvanmrežni ili povremeni* pred *off-line*).

2.1.7. Internacionalizmi

Posuđenice koje u više jezika imaju isto osnovno značenje i u osnovi isti izraz nazivamo internacionalizmima.¹¹ Najčešće potječu iz klasičnih jezika – latinskoga i grčkoga, a neki su podrijetlom iz živih jezika (npr.: njem. *valcer*, tal. *balerina*).

U različitim funkcionalnim stilovima može se uočiti različit odnos prema internacionalizmima kao i posuđenicama iz živih jezika. U zakonodavno-pravnome podstilu AFS-a česta je uporaba latinskih riječi, spojeva riječi i rečenica. Evo primjera iz SL NRBiH u kojima se nabrajaju imena riba i njihov ekvivalent na latinskome jeziku: – *mladica* (Hucho hucho), *mladica glavatica* (Salmo marmoratus), *lipljen* (Thymallus thymallus), *šaran* (Ciprinus carpio), *plemeniti rak* (Actatus fluviatilis), *kamenjar rak* (Astacus torrentium), a iz SGOM izdvojeni su nazivi bolesti, npr.: *pleuritis*, *hepatitis epidemica*, *polyomyelitis*, *ac. meningitis*, *stauserpilaptucus*,¹² što je izraz tradicije, ali i nastojanja da se taj stil svojom učenošću izdigne od stila svakodnevnice komunikacije.¹³

Sljedeći su internacionalizmi pronađeni u odabranim tekstovima službenih listova u ovome razdoblju:

eksproprijacija (lat. *izvlaštenje*, oduzimanje imovine), ***ekspropriacioni***, *faktički* (lat. *činjenično*, stvarno), *maksimum* (lat. *najveća količina čega*), *kastriranje*, *kolonizacija*, ***konfiskovati*** (njem. *konfiszieren*, lat. *cofiscare*: *oduzimati za državnu blagajnu*), ***konfiskovan***, *legitimacija* (lat. *legalis* – zakon; *osobna iskaznica*), ***legitimisanje***, ***licenc*** (lat. *litentia* – sloboda, *dozvola*; *licenca*, *licencija*), *licenciranje*, ***parcelisanje***, *parcelacija*, *rentabilan*, *sekvestriran*, ***spekulisati***, *spekulacija*, *sabotaža*, *uzurpacija*, *valorizacija*.

Među navedenim internacionalizmima posebno su izdvojeni leksemi koji svojim oblikom ne pripadaju sustavu hrvatskoga standardnog

11 Usp. M. SAMARDŽIJA, *Hrvatski jezik 4*, Zagreb, 1998., str. 52.

12 SL NF BiH, „Pravilnik o sprovođenju zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji u Bosni i Hercegovini“ god. II, br. 2, 9. januara 1946, Sarajevo, str. 21; SGOM, „Statut Komunalne zajednice socijalnog osiguranja radnika“, Mostar, god. II, 18. maj 1966., br. 5., str. 107.-131. i „Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja pojedinih vidova zdravstvene zaštite“, god. II, 18. maj 1966., br. 5., str. 158.

13 Usp. M. KATNIĆ-BAKARŠIĆ, *n. dj.*, str. 92.

jezika, kao npr. srp. *ekspropriacioni* / hrv. *eksproprijacijski* (pridjevi na *-oni/-ijski*); srp. *konfiskovati* / hrv. *konfiscirati* (glagoli na *-ovati/-irati*), a onda i u tvorbi pridjeva ostaje podvojenost *konfiskovan/konfisciran*; srp. *legitimisanje, parcelisanje* / hrv. *legitimiranje, parceliranje* (glagolske imenice < od glagola na *-isati/-irati*: legitimisati, parcelisati / legitimirati, parcelirati), srp. *licenc* / hrv. *licenca, licencija* (< lat. *liten-tia*, razlika u rodu imenica: srp. m. r. / hrv. ž. r.), srp. *spekulisati* / hrv. *špekulirati* i *spekulirati* (< njem. *spekulieren* < lat. *speculari*; glagoli na *-isati/-irati*). Ti se internacionalizmi u cijelosti ne podudaraju u dva-ma jezicima: razlikuju se tvorbeno (tvorbenim sufiksom) ili kategorijom roda. U tome nizu posebno su označeni oblici koji pripadaju samo hr-vatskomu leksiku: *licenciranje* i *parcelacija*.

2.1.8. Sinonimija i antonimija

Sinonimija je ograničene uporabe u AFS-u i svodi se uglavnom na terminološki leksik. Sinonimi su leksemi različita izraza, a istog ili slič-noga sadržaja (mogu biti istoznačnice – par ili niz zamjenjiv u svim kon-tekstima i bliskoznačnice – leksemi su zamjenjivi tek u nekim kontek-stima). Funkcionalni stilovi imaju različit odnos prema sinonimima. U administrativnome stilu sinonimi su nepoželjni zato što se u tome stilu (kao i u ZFS-u) određeni pojam uvijek nastoji označi istim nazivom pa se pojava dvaju ili više izraza za isti pojam označuje oblično, kao du-bletnost, odnosno istoznačnost. Upravo se u žanrovima toga stila često javljaju takve istoznačnice (internationalizam i hrvatski/srpski leksem), npr.:

U slučaju da se u granicama izdvojenog zemljišta iz prethodnog čla-na nalaze privatni posjedi kao enklave (ostrvca), ovi će se posjedi radi arondacije (zaokruživanja) zamijeniti za istu toliku površinu... (SLBiH, 11/46/21); u svrhu grupisanja (združivanja) zemljišta; kosanica 'livada koja se redovito kosi' (čair), slobodno stojeće zgrade (soliteri), duga kuć-na haljina ili šlafrok, žalba (prigovor), ocat (sirće, kvasina), spis (pred-met), kositar (kalaj), karbohidrat (ugljohidrat), kvasac (pjenica); bolni-ca (stacionar), bolničko (stacionarno) liječenje (SGOM, 18/66/472).

Iz navedenih primjera sinonima i sinonimskih nizova razvidno je da se pored sinonimskoga para (niza): internacionalizam ~ srpski leksem, javljaju i oni u kojima se kao parnjak, istoznačnica ili dubleta, jer sinonimija postoji samo u jednome jeziku, javlja ili prevedenica ili turcizam koji je svojstven srpskomu jeziku ili pak par koji čine hrvatski i srpski leksemi – standardnojezični i/ili regionalno obilježeni leksemi. U hrvatskome jeziku prave su istoznačnice par internacionalizam i hrvatski standardnojezični leksem. Svi ostali primjeri nisu istoznačnice, odnosno nazivi zamjenjivi u svim kontekstima jer ih tvore i općeuporabni, obilježeni leksemi koji imaju pridruženo značenje. U funkcionalnim stilovima koji pripadaju javnoj komunikaciji, a u ovome kontekstu riječ je o AFS-u i njegovim žanrovima (poslovni, uredski, zakonodavno-pravni i dr.), takvo nizanje leksema nije prihvatljivo zato što regionalno i vremenski obilježeni leksemi ili leksemi drugoga jezika ne mogu ulaziti u odnose istoznačnosti, odnosno sinonimije. No jezičnom politikom u BiH i u razdoblju neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, makar u manjoj mjeri nego sedamdesetih i osamdesetih godina XX. stoljeća, prisilno se uvode dvostruki nazivi, a među njima je, što se više približavamo spomenutim desetljećima XX. stoljeća, najveći broj leksema srpskoga jezika. Naime u službenim listovima koji su izlazili u BiH neposredno nakon Drugoga svjetskog rata može se opaziti da je u različitim žanrovima AFS-a zastupljenih u tim glasilima znatan broj leksema hrvatskoga jezika te da se ona smanjuju u tekstovima koji izlaze nakon 1955. godine. Treba pritom napomenuti kako je tada hrvatski jezik prema ustavima N/SFRJ i N/SFR BiH jedan od četiriju službenih jezika na cijelome državnom području.

Slijedi pregled leksema koji se navode kao sinonimski parovi:

1. *arondacija*, franc. – *zaokruživanje* (prevedenica)
2. *bolnica* ~ *stacionar* (< njem. Station ‘bolničko prihvatilište’), *bolničko* ~ *stacionarno* liječenje
3. *enklava*, franc. enclave < en+ lat. clavis = ključ (*pol.* ‘područje unutar države okruženo i odvojeno od matične države’) ~ srp. *ostrvce* (= hrv. *otočić*)

4. srp. *grupisanje* (< franc. *grupa* – hrv. *skupina*) / hrv. *grupiranje* – svrstavanje, razvrstavanje ~ *združivanje*
5. *karbohidrat* ~ *ugljikohidrat*
6. *kosanica* (*košanica*, reg.) – livada koja se redovito kosi ~ **čair** (< tur. *cayir*)
7. hrv. *kositar* – srp. **kalaj** (< tur. *kalay*)
8. *duga kućna haljina* ~ reg. *šlafrok*
9. *kvasac* ~ *penica*
10. *ocat*, srp. (i reg.) **sirće** (< tur. *sirke* < per. *sirke*), reg. *kvasina*
11. slobodno stojeća zgrada ~ srp. (+ reg.) *soliter* (< fr. *solitaire*)
12. *spis* ~ *predmet*
13. *žalba* ~ *prigovor*

U navedenome nizu leksema najveći je broj obilježenih leksema kao što su: *ostrvce*, *grupisanje*, *kosanica*, *čair*, *kalaj*, *šlafrok*, *sirće*, *kvasina*, *soliter*. Preostali leksemi i sinonimski parovi u sustavu su hrvatskoga standardnog jezika i neobilježeni su, npr. *bolnica*, *ocat*, *kositar*, *slobodno stojeća zgrada*, *arondacija* ~ *zaokruživanje*, *kvasac* ~ *penica*, *spis* ~ *predmet*, *žalba* ~ *prigovor*.

Antonimija je leksičko-semantički odnos dvaju leksema koji imaju značenjsku oprjeku. To su riječi suprotnoga značenja. U AFS-u antonimi se vrlo rijetko rabe, a ako ih ima, onda su neobilježeni kao u sljedećem primjeru: *Ovakvo postupanje je nepravilno i sukobljava se sa pretstavničkim karakterom naše **nove** vlasti, predstavljajući u isti mah sistem rada **starih** vlasti.*

U rečenici imamo antonimski odnos u paru *nov* ~ *star*, ali leksemi nemaju obilježeno značenje.

2.1.9. Pleonazam

Pleonazam je suvišno gomilanje istoznačnih riječi u govoru i mogu biti namjerni ili nenamjerni (nastaju kao rezultat lošega znanja jezika). To je pojava koja se javlja u izrazito ustaljenim komunikacijskim

praksama, najčešća je u jeziku birokracije, politike i administracije. Glavna sredstva u takvu diskursu imenske su konstrukcije na mjestu glagolskih, nepotrebna pojašnjavanja jedne imenice drugom, udvajanje gramatičkih oznaka i dr. Evo nekih primjera: *vršiti potragu* (tragati), *vršiti popis* (popisivati), *provoditi akciju prikupljanja* (prikupljati), *provoditi kontrolu* (kontrolirati), *provoditi istragu* (istraživati); *obavljati poslove zastupanja* (zastupati), *obavljati poslove nadzora* (nadzirati); *biti u mogućnosti* (moći); *biti nazočan* (nazočiti); *u stanju bankrota, u stanju depresije, u stanju rastrojenosti...*; *u procesu preobrazbe, u procesu učenja, u procesu izgradnje...* (imenice *stanje* i *proces* stoje uz imenice od kojih svaka već označuje stanje, odnosno proces) i sl.

Takvo gomilanje stereotipnih fraza pojednostavljuje komunikaciju (točno se zna što je primjereno kojemu dokumentu, žanru ili situaciji), a istodobno pojačava dojam krutosti što se često navodi kao negativna značajka administrativnoga stila u cjelini. U odabranim tekstovima izdvojeni su karakteristični pleonazmi koji mogu imati različite varijante, npr.:

...ukoliko se u roku od dvije godine dana ...; u roku od tri dana, imaju se zaključiti danom 31 avgusta 1955 godine; neophodno potrebna zemljišta; oblast poljoprivredne struke, oblast unutrašnjih poslova i službe katastra; iznad maksimuma, na dan 4. juna 1945., činjenice koje su odlučne za donošenje odluke, u roku od tri dana po isteku roka, određeni vremenski period – SL F/N/SR BiH/ 1946./1955./1965./; bolnička (stacionarna) zdravstvena ustanova – višestruki pleonazmi, u roku od 48 časova / roku od 48 sati (i ovdje se kao sinonimski par javljaju leksemi srp. čas ~ hrv. sat), najnužnija sanitarna pomagala (u SGOM iz 1966. kao sinonimi se mogu naći pridjevi srp. neophodan ~ hrv. nužan), dva uzastopna mandatna perioda – u SGOM /1966. i dr.

2.1.10. Kancelarizmi

Kao osobiti, ustaljeni izrazi i riječi administrativnoga stila kancelarizmi su brojni u svim analiziranim službenim listovima. Evo nekih primjera iz SL BiH i SGOM:

na temelju, na osnovu odluke, odluka o konstituisanju, najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo, izbor odbornika od strane zbora birača, opseg djelatnosti, opšte odredbe; ostaju u važnosti, potrebna je pismena saglasnost kandidata, 15 dana po objavi, u pogledu izbora narodnog poslanika, ovaj zakon stupa na snagu..., u slučaju da se..., danom stupanja na snagu; u svrhu osnivanja, mogu iz razloga lakšeg i rentabilnijeg obrađivanja zemlje, uzeti u obzir, u smislu ovog Zakona..., i to na način kako ga zakon propisuje, uz odobrenje mjesnih organa narodne vlasti, prestaju važiti, shodno odredbi člana 7. Pravilnika...; ostaju na snazi, za slučaj da se..., u vezi sa ovim zakonom, vršiti nadzor, preuzimanje se vrši zapisnički; raspodjelu inventara vrše komisije...; u smislu čl. 2..., pravo na prvenstvo, treba uzeti u obzir, kazniće se za prekršaj lice koje lovi određenu vrstu riba ili rakova u vremenu kada je lov istih zabranjen (SL N/SR BiH/ 1946./1955./ 1965.); na istim ili sličnim poslovima; na način određen u čl. 15., stav. 2. ove odluke; stručna sprema istog ranga, ... kad osiguranik zdravstvenu zaštitu koristi u smislu člana 127. Osnovnog zakona..., naplatu vrši, padaju na teret, shodno propisima Rješnja..., može se isplatiti akontacija na ime ovih troškova; danom stupanja na snagu ovog Pravilnika, prestaje da važi Pravilnik...; predlaganje mjera u vezi sa tim pitanjem – u SGOM 1966. i dr.

Među navedenim izrazima, riječima i oblicima riječi mogu se izdvojiti srp. (hrv.):

na osnovu (na osnovi), *konstituisanju* (konstituiranja), *opšte* (opće), *saglasnost* (suglasnost), *shodno*, rus. (primjereno), *sa* (s/a/, prijedlog s u hrv. j. dobiva navezak samo ispred riječi koja započinje fonemima s, š, z, ž ili ispred skupinma ks, ps), *kazniće* (kaznit će), *prestaje da važi* (prestaje važiti);

hrv.: *pretstavničko tijelo*

srp. i hrv.: *na temelju*

Evo nekoliko primjera i iz službenih listova (SL NR BiH, god. II, 9. januara 1946., br. 2, *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji u BiH; Pravilnik o sprovođenju zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji u Bosni i Hercegovini*) str. 21. – 89.; SL NR BiH, god. II, br. 3, 16. januara 1946., *Zakon o Višoj pedagoškoj školi*, str. 56. – 57.; SGOM, god. II, 18. maj 1966., br. 5., *Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja pojedinih vidova zdravstvene zaštite*, str. 134. – 158.):

Grupe lica, koja dobiju zemlju, mogu *iz razloga* lakšeg i rentabilnijeg obrađivanja zemlje sklapati ugovore *u svrhu* zajedničkog obrađivanja i to najmanje na 10 godina (čl. 34.); Agrarnu reformu i kolonizaciji *sprovodi* Ministarstvo poljoprivrede i stočarstva uz *saradnju organa narodne vlasti* i pretstavnika agrarnih interesenata (čl.45); Istovremeno treba da se utvrdi (treba se utvrditi) maksimum posjeda, koji se ostavlja dosadašnjim vlasnicima *i to na način kako ga zakon propisuje* (čl. 66); *Na temelju* donesene odluke o dodjeljivanju zemlje pretsjednik agrarne komisije ili član koga on odredi, pošto se izvrši parcelacija, uveće u posjed one agrarne interesente kojima se zemlja dodjeljuje. Ovaj zakon *stupa na snagu danom obnarodovanja* u „Službenom listu“ Federalne Bosne i Hercegovine. (SL NR BiH, 3/46/57.); Pošto prethodno, a *na osnovu* prozivanja, utvrdi da sjednici prisustvuje većina članova Skupštine, predsjednik otvara sjednicu, SGOM, 5/66/ 134.

U administrativnim tekstovima u pravilu nema emocionalno-ekspresivnih sredstava jer je nužno ostvariti osnovnu zadaću tih tekstova – prijenos informacija i javno komuniciranje. Na jezičnome planu ti bi tekstovi u načelu trebali biti neobilježeni i objektivni, ali se u rijetkim tekstovima mogu naći i figure (u diplomatskome podstilu npr. gradacija, hiperbola i sl.), prenesena značenja/fraze i dr., npr: ...*padaju na teret* ili npr. parola: *smrt fašizmu – sloboda narodu* (ta se parola nalazi na naslovnoj stranici SLBiH u brojevima iz 1946. godine).

2.2. Morfološke značajke

Kada se govori o položaju hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini, taj položaj se najbolje može utvrditi analizom leksičkih značajkâ odabrane građe jer je leksička razina ponajbolji pokazatelj statusa nekoga jezika u javnoj uporabi u višenacionalnim sredinama kao što je Bosna i Hercegovina. Jezične značajke odabrane građe na drugim jezičnim razinama – fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj – samo su potvrda ili negacija pripadnosti tih jedinica hrvatskomu jeziku, tj. njegovu leksiku.¹⁴ Morfološke značajke analizirane građe pokazat će ujednačenost u tome smislu, što će različiti oblici riječi, kao i nji-

14 Govoreći o leksičkim značajkama većega broja jedinica odabrane građe, nužno je bilo riječi i o njihovim morfološkim značajkama po kojima jesu ili nisu leksemi hrvatskoga jezika.

hova značenja potvrditi prevlast nehrvatskoga jezika u AFS-u iako se mogu potvrditi mnoge iznimke u tekstovima koji su objavljeni upravo u razdoblju od 1945. do 1967. godine.

Više je puta do sada rečeno kako je administrativni stil izrazito imenskoga karaktera: „U njemu je sve podređeno nominalizaciji, tj. imenskomu – posebno imeničkomu – načinu izražavanja.“¹⁵ Kako bi se ostvarila nominalizacija, česta je zamjena samoznačnih glagola suznačnima i imenicama izvedenim iz glagola (odglagolne ili deverbativne imenice, tj. glagolske imenice) koje su nositeljice leksičkoga značenja. Funkciju suznačnih glagola dobivaju glagoli *provoditi*, *obavljati*, *vršiti*, *utvrditi*, npr.:

obavljati popis riba i rakova (popisati ribe i rakove), *provoditi popis stanovništva* (*popisivati stanovništvo*); *vršiti kupovinu zemljišta* (*kupovati zemljište*); *vršiti nadzor* (nadzirati); *vršiti prodaju roba* (*prodavati robu*), *ukazati pomoć* (pomoći) i sl.

Od morfoloških značajkâ tekstova AFS-a izdvojene su sljedeće:

a) *glagolske imenice* brojnije su i u obrađenoj građi, a u ovome pregledu navode se po abecednome slijedu one koje su najčešće u službenim listovima od 1945. do 1967. godine (u zagradi će se navesti hrv. ekvivalent):

angažovanje (*angažiranje*), *dobijanje* (*dobivanje*), *eliminisanje* (*eliminiranje*), *finansiranje* (*financiranje*), *funkcionisanje* (*funkcioniranje*), *honorisanje* (*honoriranje*), *građenje* (*gradnja*), *informisanje* (*informiranje*), *iskorišćavanje* (*iskorištavanje*), *iznalazjenje* (*pronalaženje*), *livenje* (*lijevanje*), *kandidovanje* (*kandidiranje*), *kardijumiziranje* (*kardijum*), *koksovanje* (*koksiranje*), *konstituisanje* (*konstituiranje*), *korišćenje* (*korištenje*), *lokalizovanje* (*lokaliziranje*), *naređenje* (*naredba*), *obezbjedenje* (*osiguranje*), *oplođavanje* (*oplodnja*), *opštenje* (*od općiti*), *organizovanje* (*organiziranje*), *pakovanje* (*pakiranje*), *penzionisanje* (*penzioniranje*), *posmatranje* (*promatranje*), *preduzimanje* (*poduzimanje*), *prihvatanje* (*prihvaćanje*), *projektovanje* (*projektranje*), *rafinisanje* (*rafiniranje*), *rasturanje* (*raspačavanje*), *referisanje* (*referiranje*), *reformisanje* (*reformiranje*), *regulisanje* (*reguliranje*), *saopštenje* (*priopćenje*), *snabdjevanje* (*opskrbljivanje*), *sprečavanje* (*sprječavanje*),

15 J. SILIĆ, *Funkcionalni stilovi...*, str. 66.

sprovođenje (provođenje), *sticanje* (stjecanje), *stimulisanje* (stimuliranje), *takmičenje* (natjecanje), *učestvovanje* (sudjelovanje), *ukuvavanje* (ukuhavanje), *vakcinisanje* (cijepljenje).

Navedene glagolske imenice mogu se razvrstati na glagolske imenice koje su značajka samo hrvatskoga jezika, a mogu se naći u tekstovima službenih listova objavljenim neposredno nakon stvaranja NF Republike Jugoslavije i u kasnijim razdobljima: *cementiranje*, *cijaniziranje*, *korištenje*, *nadmetanje*, *nitriranje* i sl.; na glagolske imenice koje imaju isti izraz i sadržaj u hrvatskome i srpskome jeziku: *dodjeljivanje*, *izdržavanje*, *naseljavanje*, *odobrenje*, *prisustvovanje*, *rješenje*, *zaposlenje*; na glagolske imenice nastale različitim tvorbenim afiksima u srpskome i hrvatskome jeziku (srp./hrv.): *-ovanje/-iranje* < glagolskoga afiksa *-ova(ti)/-ira(ti)*: *angažovanje* (angažiranje), *kandidovanje* (kandidiranje), *pakovanje* (pakiranje); *iz-/pro- iznalaženje* (pronalaženje), *pos-/pro- posmatranje* (promatranje), *pre-/po- preduzimanje* (poduzimanje), *spro-/pro- sprovođenje* (provođenje); *osmatranje* (promatranje); *građenje* (gradnja) i dr.; na glagolske imenice koje su značajka samo srpskoga jezika, dok su u hrvatskome jeziku njihovi ekvivalenti drugi leksemi: *obezbjedenje* (osiguranje), *rasturanje*, razg., ekspres. (←rus. турит' : 'tjerati', ✧ *prasl.* *turiti) = hrv. *raspačavanje*, *sabiranje* (zbrajanje), *zaptivanje*, tur. (*stezanje*) itd.

Znatan broj izdvojenih glagolskih imenica pripada leksiku srpskoga jezika koji se od hrvatskih leksema razlikuju prema distribuciji pojedinih fonema ili fonemskih skupina (srp./hrv.):

j/v – *dobijanje* (dobivanje), *šć/št* – *iskorišćavanje* (iskorištavanje), *korišćenje* (*korištenje*), *št/šć ovlašćenje* (ovlaštenje), *is/ir* u *-isanje/-iranje*, od gl. tvor. sufiksa *-isati/irati*: *eliminisanje* (eliminiranje), *funkcionisanje* (funkcioniranje), *informisanje* (informiranje), *konstituisanje* (konstituiranje), *penzionisanje* (penzioniranje), *referisanje* (referiranje), *stimulisanje* (stimuliranje), *i/ije* – *livenje* (lijevanje), *i/je* – *sticanje* (stjecanje), *t/ć* – *prihvatanje* (prihvaćanje), *e/je* – *sprečavanje* (sprječavanje), *v/h* – *ukuvavanje* (ukuhavanje)

Razlike na fonološkoj razini leksikalizirane su pa se o njima govori u okviru prikaza značajkâ na leksičkoj razini.

Među mnogobrojnim općim – stvarnim i apstraktnim imenicama također se može zapaziti razlika u oblicima imenica koje pripadaju sustavima dvaju jezika,¹⁶ primjerice tu je već spominjana razlika u kategoriji roda nekih imenica, npr. (srp./hrv.): **dokumenta**, ž. r. (*dokument*, m. r.), **grip**, m. r. (*gripa*, ž. r.), **ispravka**, ž. r. (*ispravak*, m. r.), **karantin**, m. r. (*karantena*, ž. r.), **kvalitet**, m. r. (*kvaliteta*, ž. r.), **osnov**, m. r. (*osnova*, ž. r.), **posjeta**, ž. r. (*posjet*, m. r.), **teritorija**, ž. r. (*teritorij*, m. r.) i sl.

a) U popisu pridjeva izdvojenih iz tekstova službenih listova posebno se izdvajaju pridjevi koji svojim morfološkim značajkama upućuju na dva posebna standarda. Takva je i primjerice razlika na fonološkoj razini (a onda i na morfološkoj i leksičkoj) u raspodjeli suglasničkih ili samoglasničkih skupina (srp./hrv.): **šč/št** – **ovlašćen** (*ovlašten*), **ije/je** – **sljedeći** (*sljedeći*), **e/ije** – **prelazan** (*prijelazan*); na morfološkoj razini to su različiti afiksalni morfemi u tvorbi pridjeva, npr. (srp./hrv.): **-sk(i)/-ni** – **poreski** (*porezni*), **kolski** (*kolni*); **-oni/-ski** – **investicioni** (*investicijski*), **organizacioni** (*organizacijski*); **-ov/-ir** – **kvalifikovani** (*kvalificirani*), **zainteresovani** (*zainteresirani*); **-čk(i)/sk(i)** – **kadrovački** (*kadrovski*); **ø-/iz-** vanredni (izvanredni) te razlike na leksičkoj razini, npr. **snabdjeven** (*opskrbljen*), **obezb(ij)eden** (*osiguran*) i sl.

b) Za razliku od hrvatskoga standardnog jezika u kojemu je naglašena tendencija da i u AFS-u posvojni pridjevi i posvojne zamjenice na **-ov**, **-ev** i **-in** imaju neodređeni vid i imeničku sklonidbu, u srpskome standardnom jeziku provodi se niveliranje nepostojanjem imeničke (neodređene) sklonidbe posvojnih pridjeva koji završavaju na **-ov**, **-ev** i **-in**, kao i nepostojanje imeničke (neodređene) sklonidbe posvojnih zamjenica **njegov**, **njezin**, **njihov**, odnosno zamjenica tipa **ovakav**, npr. (hrv./srp.): **njegov** – **njegova**, **njezin** – **njezina**, **njihov** – **njihova** (**njegov** – **njegovog**, **njen** – **njenog**, **njihov** – **njihovoga**). U istraženoj građi SL N/SRBIH i

16 O imenicama je već bila riječ u ovome radu. Govoreći o jezičnim značajkama tekstova službenih glasila u Bosni i Hercegovini u poglavlju o leksičkoj razini, nužan je bio osvrt na fonološka, morfološka i druga svojstva koja određuju razlikovnu posebnost hrvatskoga leksika, stoga se ti sadržaji u daljnjem tekstu ne će ponavljati.

SGOM samo se jednom javlja zamjenica *njezin*, a u svim ostalim *njen*, *odnosno njenoga; njegovog, njihovog*.

U sklonidbi odnosne zamjenice *koji* u pravilu se u obrađenim tekstovima SLBiH i SGOM ne razlikuje A jd. m. r. za živo i neživo, već se rabi oblik za živo *koga/kojega*, npr.: *Srednjoškolskim đačkim domom upravlja upravni odbor doma, koga imenuje Okružni narodni odbor (koji imenuje Okružni narodni odbor)*. Samo je jedan primjer u kojemu je pravilna uporaba te zamjenice: *Ako na putu koji ima da pređe nema javnih saobraćajnih sredstava, advokatu pripada naknada u vidu kilometraže* (SL NRBiH, 23/46/57).

Uporaba navezaka u G, D, L pridjeva i zamjenica značajka je biranoga stila, ali se navesci rijetko mogu naći u tekstovima pisanim administrativnim stilom.

c) Jednostavnost i neobilježnost tekstova AFS-a uvjetuju ograničenu uporabu glagolskih oblika pa se oni svode na prezent, perfekt i futur prvi. Obilježena glagolska vremena kao što su aorist, imperfekt, pluskvamperfekt nisu poželjna u ovome stilu.

Na morfosintaktičkoj razini slijedi pregled glagolskih oblika koji su najfrekventniji u analiziranoj građi:

- **P r e z e n t** ima naglašenu propisivačku funkciju, a pritom je česta uporaba svezremenskoga prezenta, npr.: *Roditelj svojim potpisom potvrđuje da je primio na znanje obavještenje škole upisano u knjižicu; direktor Zavoda ima svog zamjenika; obezbjeđuje zakonitost rada; donosi program rada; organizuje rad u Zavodu* (SLBiH i SGOM)
- **F u t u r I.** u analiziranoj građi u pravilu se tvori kao jednostavan glagolski oblik, što je norma srpskoga jezika, npr.: *konstatovaće, obezbijediće, izvršiće se, primjenjivaće se, preduzimaće, valorizovaće, finansiraće, upozoriće* itd. Potvrđeni su i rijetki primjeri FI koji su tvoreni prema hrvatskoj normi: *Takvo lice treba bolnički liječiti, uputiti će ga u bolnicu (uputit će ga u bolnicu)*, SGOM, 10/66/ 468.

- U izricanju buduće radnje često se umjesto futura I. rabi prezent modalnih glagola, i to u složenome glagolskom predikatu vezom glagola *trebati, morati, moći, htjeti, smjeti + da + prezent*, npr.: *politika potrošačkih kredita treba da bude (treba biti), treba da doprinese (treba pridonijeti), treba da se temelji (treba se temeljiti)* itd. Samo je u nekoliko primjera upotrijebljena hrvatska tvorba - sveza prezenta modalnoga glagola +infinitiv, npr.: *treba usmjeriti; mora biti dostavljeno, treba uzeti u obzir* i dr.
- Česta je uporaba trećega lica ili obezličenih i pasivnih konstrukcija: *dozvoljava se, obezbjeđuje se, određuju se, proglašavaju se, sačinjava se, stara se, smatra se, štampa se, propisuje se*.
- Isto tako vrlo su česta skraćivanja: *Ovdje navesti* (umjesto inf. bolje je navedi/navedite) *naziv preduzeća gdje je lice zaposleno u vrijeme polaganja ispita; Više brige posvetiti obuhvatu fizičkim vaspitanjem djece predškolskog uzrasta, kao i učenika viših razreda osnovnih škola. Preduzeti mjere u cilju širenja fizičke kulture studenata* (SL NRBiH, 12/46/26) i sl.
- Kao primjeri pasivnih konstrukcija mogu se navesti sljedeće konstrukcije: *žalba upravljena protiv lica, zapaženo je, obavljeno je, predvedeno je, licencirano je, vraćeno je kao premlado (vraćeno), ocijenjeno je* i dr. U tvorbi pasivnih konstrukcija česta je tvorba glagolskim pridjevom trpnim pomoću nastavaka *-t, -ta, -to: obračunat, izračunat, prodat, udata (-n, -na, -no > obračunan, izračunan, prodan, udana)*, npr.: *Ako osiguranik ili član porodice osiguranika kome je izdata zdravstvena legitimacija boravi van mjesta ..., on koristi zdravstvenu zaštitu na osnovu zdravstvene legitimacije ...* (SGOM, 13/66/468); *Svjedočanstvo IV razreda gimnazije u Bijeljini izdato godine 1924/25 izgubio sam i proglašavam ga nevažećim*. Finci Jozef, Bijeljina; *Škola je dužna da evidenciju o izdatim potvrdama čuva u arhivi najmanje tri godine* (SLBiH, 13/66/346). I primjeri u kojima se *s* i *z* zamjenjuju palatalnim *š* i *ž* nisu sukladni hrvatskomu standardnom jeziku: *donešen, prevežen, (donesen, prevezen)* i sl. Od ostalih glagolskih

oblika često je u uporabi *imperativ* u zapovjednim žanrovima i parolama.

- U tekstovima AFS-a na morfosintaktičkoj razini u uporabi *prijedloga* mogu se naći ustaljene konstrukcije – pogriješke: u *prijedložnim* se izrazima *prijedlog* **po** rabi umjesto drugih *prijedloga* (npr. nakon, na, prema, poslije): **po** objavljivanju, **po** donošenju rješenja, **po** podnošenju zahtjeva, **po** završenom putovanju (*nakon objavljivanja, nakon donošenja rješenja, nakon podnošenja zahtjeva, nakon završenoga putovanja*), **po** osnovu rada (*na osnovi rada / temeljem rada*) itd.
- Potvrđeni su i primjeri pravilne uporabe: **prema** odluci mjesnog narodnog odbora, **prema** Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja evidencije i dokumentacije...; pogriješna je uporaba i *prijedloga* **putem** u sljedećem primjeru: *učenici upućuju svoje molbe putem uprave škole (učenici upućuju svoje molbe preko uprave škole)*; *prijedlog* **s(a)** u službenim listovima u pravilu se javlja s naveskom bez obzira na fonemski sastav riječi koja slijedi iza njega (u skladu sa srpskom fonološkom normom): **sa** korišćenjem (*s korištenjem*), **sa** uspjehom (*s uspjehom*), doduše uz samo rijetke iznimke.

d) Među veznicima posebno se izdvaja veznik **pošto** jer se u dva jezicima rabi u različitu značenju. Naime u srpskom je jeziku *pošto* uzročni, dok je u hrvatskome jeziku vremenski veznik. Primjeri uzročnoga značenja jesu rečenice: **Pošto** prethodno, a na osnovu prozivanja, utvrdi da sjednici prisustvuje većina članova Skupštine, predsjednik otvara sjednicu (SGOM, 5/66/ 134) i dr.

Mogu se ipak potvrditi, osobito u građi objavljenoj u prvim poslijeratnim godinama, i primjeri u kojima je taj veznik uporabljen u vremenskome značenju: *Na temelju donesene odluke o dodjeljivanju zemlje predsjednik agrarne komisije ili član koga on odredi, **pošto** se izvrši parcelacija, uvešće u posjed one agrarne interesente kojima se zemlja dodjeljuje* (SL FBiH, 23/46/57); *...agrarna komisija uvest će u posjed novog agrarnog interesenta **pošto** odstrani ranijeg koji je privremeno bio uveden u posjed* (SL F BiH, 12/46/26).

2.3. Sintaktičke značajke

Govoreći o tekstovima AFS-a, točnije o njihovim leksičko-semantičkim, morfološkim i morfosintaktičkim značajkama, bila je riječ i o različitim postupcima, kao što je nominalizacija, kondenzacija i sl., koji su svojstveni apstraktnim stilovima kakav je i taj stil te o posebnim spojevima riječi unutar toga stila, što ulazi u područje i njihove sintaktičke strukture.

O nekim značajkama rečenice, osnovne, nekontekstualizirane jedinice takvih tekstova, u različitim žanrovima AFS-a u literaturi se mogu naći nesuglasni stavovi: jedni misle da je rečenica toga stila kratka,¹⁷ a drugi kažu da su rečenice po „pravilu duge, sa nizom zavisnih ili nezavisnih surečenica, tako da ponekad nije jednostavno razumjeti sve smislaone odnose među njima, što je u suprotnosti sa stalnom težnjom za razumljivošću, komunikativnošću toga stila“¹⁸.

Rečenica je često sastavni dio perioda koji je uobičajen u AFS-u. Red riječi u tim je tekstovima ustaljen – članovi rečeničnoga ustroja imaju svoje mjesto: gramatički je subjekt na prvome mjestu, a gramatički predikat na drugome. Taj neobilježeni redosljed odnosi se i na obavijesni subjekt i na obavijesni predikat. Inverzija u kojoj bi obavijesni predikat bio ispred obavijesnoga subjekta nije uobičajena.

Enklitika se nalazi na drugome mjestu – između subjekta i predikata, bez obzira na svoju višečlanost, npr.: *Opštinski sekretarijat za inspekcijske poslove će utvrditi načine sprovođenja inspekcijskog nadzora (Opštinski će sekretarijat za inspekcijske poslove utvrditi načine sprovođenja inspekcijskog nadzora)*. Zatim, nesročni atribut dolazi iza riječi koju poblizje određuje, npr. *suglasnost Savjeta međuopćinskih zajednica*.

Rečeničnu funkciju ponekad u tim tekstovima imaju ustaljeni izrazi i kondenzirane sintagme (npr.: *Ukoliko se zakon primijeni*). U AFS-u, kao i u drugim tekstovima apstraktnih stilova, kao najčešći rabe se sljedeći konektori (vezna sredstva na razini teksta): *međutim, naprotiv, za*

17 Usp. J. SILIĆ, *Funkcionalni stilovi...*, str. 73.; B. TOŠOVIĆ, *Funkcionalni stilovi*, Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz, 2002., str. 295.

18 M. KATNIĆ-BIOKŠIĆ, *n. dj.*, str. 92.

razliku od toga, naime, drugim riječima, to jest, točnije rečeno, dakle, prema tome, osim toga, uz to i sl.

Iako po Siliću samostalnost rečeničnoga sadržaja nekontekstualiziranost rečenice daje prednost nezavisnosloženim rečenicama nad zavisnosloženim, dakle koordinacija dominira nad subordinacijom – zbog prirode administrativnih tekstova vrlo su česte upravo zavisnosložene rečenice. Administrativni je stil određen svojom propisivačkom zadaćom, njime se propisuju i oblikuju nedvosmislene tvrdnje pa su u skladu s tom zadaćom u administrativnim tekstovima česte pogodbene rečenice i rečenice s propisivačkim, imperativnim značenjem. Pogodbene su rečenice gramatički podijeljene na stvarne, moguće i nestvarne, „zato se pogodbenost rijetko izražava prijedložnim/nominalnim konstrukcijama, a i kad se izražava, onda su to u pravilu konstrukcije vezane za apstraktne funkcionalne stilove. To osobito vrijedi za konstrukcije s poprijedloženim prijedložnim izrazom *u slučaju*, npr. *U slučaju kiše (predstava se odgađa), U slučaju rata (ugovor ne bi vrijedio)* i sl.“¹⁹

Evo nekih primjera pogodbenih rečenica koje su u inverziji i započinju pogodbenim veznikom ***ako***:

*Ako se radi o voćnjacima propisno zasađenim i propisno njegovanim, onda je maksimum posjeda od 30 do 40 **dunuma**. Ako je **lice** nezemljoradničkog zanimanja, član **porodice** koja se isključivo bavi poljoprivredom, višak obradive zemlje dodjeljuje se...; Ako to ne učini, **kazniće** se po zakonu o suzbijanju spekulacije i privredne sabotáže; Ako se narodni odbori ne sporazume, o raspodjeli odlučuje nadležni narodni odbor sreza, odnosno Izvršno vijeće NRBiH (SLNRBiH, 16/55/157); Ako se vlasnik, odnosno držalac stoke, ne javi u određenom roku, ili se javi pa odbije da primi stoku, stoka će se prodati (SGOM, 11/ 66/265); Ako radnik za dolazak na posao i povratak **sa** posla **može da koristi** razna sredstva javnog **saobraćaja**, **naknadiće** mu se razlika troškova za **prevoz** onim sredstvom kod koga je **prevoz** najjeftiniji (SGOM, 5 /66/154).*

Iako se u literaturi navodi kako u hrvatskome jeziku nisu uobičajene u pogodbenim rečenicama konstrukcije s poprijedloženim prijedložnim

19 I. PRANJKOVIĆ, „Funkcionalni stilovi i sintaksa“, *Suvremena lingvistika*, sv. 41-42, br. 1-2, Zagreb, 1996., str. 523.

izrazom/nominalnom konstrukcijom **u slučaju**²⁰ (*u slučaju poplave, u slučaju ratne opasnosti* i sl.), u analiziranoj građi AFS-a potvrđeni su i ovi primjeri: **U slučaju** *da se u granicama izdvojenog zemljišta iz prethodnog člana nalaze privatni posjedi kao enklave (ostrvca), ovi će se posjedi radi arondacije (zaokruživanja) zamijeniti za istu toliku površinu* (SLBiH, 12/46/21).

Rečenice u AFS-u često imaju propisivačko, imperativno značenje koje se značenjski ostvaruje ustaljenim spojevima riječi, kao što je veza obezličena oblika glagola *imati* (u 3. l. jd.) i infinitiva glagola, npr.: **ima se donijeti; ima se zaključiti danom...; ima se prilikom proljetne sjetve obraditi...**; ali i drugim spojevima riječi koji imaju propisivačko značenje: **proglašavaju se nevažećim, prestaju važiti, naknada se ne priznaje** i sl. Evo nekoliko rečenica koje mogu poslužiti kao primjeri takva značenja:

Zabranjuje se ispaša sitnoj stoci u poljima i na seoskim pašnjacima u vremenu koje odredi zbor birača za svoje područje...; Uхватninu plaća vlasnik odnosno držalac stoke (SGOM, 11/66/265-267). [...] *vlasnici odnosno držaoci voćnjaka ili pojedinih voćnih stabala i vinograda dužni su da do 15. februara 1967. godine provedu sljedeće agrotehničke mjere i zimska prskanja: da iskrče sva suha stabla i čokote vinove loze, da prorijede guste krošnje... obavezni su vršiti zimsko prskanje* (SGOM, 13/66/458). *Promjenu izabranog ljekara i zdravstvene ustanove u toku godine, osigurano lice može zahtijevati u slučajevima: ...c) kada osigurano lice i ljekar nisu ostvarili potrebnu saradnju u liječenju...* (SGOM, 13/66/ 466). *Osigurano lice iz prethodnog stava dužno je da naknadno... dokaže svoje pravo na korištenje zdravstvene zaštite* (SGOM, 13/66/468). *Propisivanje, izdavanje i naplaćivanje lijekova vrši se po važećim propisima* (SGOM, 13/66/472) i sl.

Zaključak

Zapravo, s lingvističkoga motrišta jezična je politika sociolingvistička kategorija koja je sastavni dio opće politike jednoga društva i provodi se djelovanjem političkih institucija koje su svojom kontrolom živo

²⁰ Usp. *isto*, str. 523.

prisutne u svim kanalima javne komunikacije. Zbog toga je nužna svijest o tome da jezik politike snažno modificira sve oblike javne komunikacije. Društveni kontekst u čijem se okviru ostvaruje jezična politika određen je mnoštvom izvanlingvističkih i lingvističkih čimbenika, kao što su demografski, gospodarstveni, kulturni, društveni, politički i pravni. Njihov međusobni utjecaj uvijek je interferirajući, a jezična politika društvenu svijest o jeziku najčešće usmjeruje prema interesima one društvene skupine koja je najmoćnija i koja je na vlasti.

Nakon provedena istraživanja može se zaključiti da je hrvatski jezik u razdoblju od 1945. do 1967. godine isključen iz službene – javne administrativne komunikacije. Uporaba hrvatskoga jezika, a poslije i tzv. zapadne varijante (kao njegove istoznačnice), koja prema legislativi u bosanskohercegovačkome standardnojezičnom izrazu treba biti jednako zastupljena u jeziku javne komunikacije kao i istočna varijanta (srpski jezik ijekavskoga izgovora), pa i onda kad se govori o trećoj varijanti, odnosno miješanju dviju varijanata na bosanskohercegovačkome području, gotovo je zanemariva (tek se u nekim slučajevima javljaju i potisnuti „neuobičajeni“ u BiH hrvatski leksemi da bi se uspostavila ravnoteža u odnosu na druge jezične udjele).

Službeno je dakle onemogućeno svako nametanje jezične unitarizacije, pa i poslije tzv. bosanskohercegovačkoga standardnojezičnog izraza, a aktualna politika brojnijega naroda upravo preferira taj izraz.

Literatura

- AUBURGER, L., *Hrvatski jezik i serbokroatizam*, Maveda: HFDR, Rijeka, 2009.
- BABIĆ, S., *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, Pelivan, Zagreb, 1990.
- BANAC, I., *Hrvatsko jezično pitanje*, Most/The Bridge, Zagreb, 1991.

- BAOTIĆ, J., „Književnojezična politika 1970.-1990. – borba za zajedništvo i ravnopravnost“, *Jezik u Bosni i Hercegovini*, zbornik radova, ur. S. Mønnesland, Bemust, Sarajevo, 2005., str. 435. – 477.
- BAOTIĆ, J., „Status specifičnosti hrvatskoga standardnog jezika u konceptu književnojezične politike u BiH“, *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.
- BARIĆ, E. i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- BARIĆ, E. i dr., *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb, 1999.
- BIRCH, D., *The Language of Drama: Critical Theory and Practice*, Macmillan, London, 1991.
- BROZOVIĆ, D., „O problemima varijanata“, *Jezik*, XIII/2, Zagreb, 1965/66., str. 33. – 46.
- BROZOVIĆ, D., *Standardni jezik: Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1970.
- BROZOVIĆ, D., „Specifične gramatičke značajke hrvatskoga književnog jezika“, *Mostarski dani hrvatskoga jezika*, zbornik radova, Mostar, 1999., str. 9. – 21.
- BUGARSKI, R., *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd, 1986.
- FILIPOVIĆ, R., *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU i Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- FINKA, B., „I jedinstvo jezika i književne varijante“, *Jezik*, XIV (1967.), br. 3, str. 65. – 75.
- FRANČIĆ, A. – HUDEČEK, L. – MIHALJEVIĆ, M., *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.
- *Funkcionisanje jezika u višenacionalnim zemljama*, ur. B. Tošović, Institut za jezik, Sarajevo, 1990.
- GRUBIŠIĆ, V., „Hrvatski jezik nakon II. svjetskog rata“, *Hrvatska revija*, 2, München – Barcelona, 1985., str. 272.-286.

- „Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata“, posebno izdanje časopisa *Kritika*, sv. 1, Zagreb, 1969.
- JONKE, LJ. „Peti kongres jugoslavenskih slavista u Sarajevu (Neki nesporazumi o osnovnim pitanjima)“, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. st.*, Zagreb, 1971., str. 331. – 335. (Isto: *Jezik*, 1965./66., XIII/1, str. 30. – 32.)
- JONKE, LJ., „Problematika norme hrvatskoga književnog jezika u sinkronijskom i dijakronijskom aspektu“, *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*, zbornik radova, ur. M. Samardžija, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 104. – 113.
- KATIČIĆ, R., *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, M., *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo, 2001.
- LISAC, J., „Nacionalno u srednjojužnoslavenskim organskim i drugim idiomima“, *Jezik i demokracija*, zbornik radova, Sarajevo, 2001.
- MAMIĆ, M., „Usklađenost jezičnoga zakonodavstva i jezične prakse“, *Pravni status, jezik, mediji, obrazovanje, kultura: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Neum, 27. i 28. listopada 2005.*, Hrvatsko društvo za znanost i umjetnost i Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2006., str. 192. – 211.
- MUSA, Š., *Hrvatski jezik u BiH s obzirom na njegov zakonski i stvarni položaj u društvu*, *Filologija*, knj. 48, Zagreb, 2007., str. 115. – 134.
- PRANJKOVIĆ, I., „Funkcionalni stilovi i sintaksa“, *Suvremena lingvistika*, sv. 41-42, br. 1-2, Zagreb, 1996., str. 519. – 527.
- PRANJKOVIĆ, I., „Hrvatski jezik od godine 1945. do 2000.“, *Hrvatski jezik 20. stoljeća*, zbornik radova sa znanstvenog skupa 2005., Matica hrvatska, Zagreb, str. 2006., 29. – 58.
- SAMARDŽIJA, M., „Utjecaj sociopolitičkih mijena na leksik hrvatskoga jezika u XX. st.“, *Croatica*, 45-46, Zagreb, 1997., str. 177. – 192.

- SAMARDŽIJA, M., „Jezik i identitet“, *Osvit*, 2-3, Mostar, 1999., str. 68. – 72.
- SAMARDŽIJA, M., *Hrvatski jezik 4*, Zagreb, 1998.
- SAMARDŽIJA, M., „Stranputicama hrvatskoga jezičnog i pravopisnog pitanja u BiH nakon 1945.“, *Mostarski dani hrvatskoga jezika*, zbornik radova, Mostar, 1999., str. 93. – 103.
- SILIĆ, J. – PRANJKOVIĆ, I. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- SILIĆ, J., *Funkcionalni stilovi standardnoga jezika*, Disput, Zagreb, 2006.
- SIMEON, R. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- STANČIĆ, LJ., „Demokratska društva afirmiraju različitost“, *Jezik i demokracija*, zbornik radova, Sarajevo, 2001., str. 213. – 224.
- ŠKILJAN, D., *Jezična politika*, Naprijed, Zagreb, 1988.
- ŠKILJAN, D., *Javni jezik*, Antibarbarus, Zagreb, 2000.
- TOŠOVIĆ, B., *Funkcionalni stilovi*, Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz, 2002.